

УДК 376.112.(4)

к.психол.н. Колісник О.Л. (ВІКНУ)
Лалетін С.П. (ВІКНУ)

ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СТАНУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК СТРАТЕГІЧНА МЕТА ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ОБРАЗУ КУРСАНТІВ (СТУДЕНТІВ) ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуті деякі аспекти проблеми сучасного стану навчально-виховного процесу як стратегічна мета виховання майбутнього образу курсантів (студентів) вищих військових навчальних закладів. Також, в статті наведено аналіз образу майбутнього у курсантів (студентів) вищих військових навчальних закладів, який необхідний для здійснення майбутнім офіцером професійної діяльності Збройних Сил України. Відображено формування позитивного ставлення до військово-професійного майбутнього визначеною стратегічною метою виховання.

Ключові слова: виховання, майбутній образ, виховна робота, стратегічна мета, вищий військовий навчальний заклад.

Вступ. Виховний ідеал ХХІ століття та ціннісні орієнтації особистості майбутнього офіцера набувають об'єктивно нового сенсу і функції виховання військової людини, яка б

пов'язувала свої особисті інтереси з професійними, регіональними, національними інтересами та потребами всього людства, сповідувала міжнаціональну солідарність, узгоджувала індивідуальне світобачення з груповим (колективним), самовдосконалення разом з колективним життє-утворення. Саме тому науково-педагогічні працівники Вищих військових навчальних закладів спрямовують свої зусилля на гуманізацію і демократизацію відносин, відкритість досвіду інших, особистісну зорієнтованість навчально-виховного процесу. З цих позицій принциповими для педагогіки стануть концепції – філософські, наукові: про людину, її суть, природу, еволюцію людства, що орієнтують науково-педагогічних працівників на виховання людини, спроможної вирішити основні протиріччя людського існування як сьогодні, так і в майбутньому. З цього приводу все частіше світова педагогічна думка відчуває вплив ідеї ноосфери В.І. Вернадського, її гуманістичної спрямованості та віри в можливість людського розуму, управління діяльністю мислячого людства, відповідальності кожного за стан людської цивілізації та власне ноосфери, усвідомленого вибору стратегії людської поведінки.

Постановка задачі дослідження. Недооцінка образу майбутнього, що сьогодні склався у курсантської та студентської молоді у Вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), тягне за собою негативні наслідки. Наголосимо на недоліках у виховній роботі, що ще більше ускладнюють цей процес.

Основна частина. Постановка задачі дослідження. Виховна парадигма ХХІ століття спрямовується на формування особистості, яка забезпечить розвиток бажаних та загальмує неприйнятні тенденції в масштабах всієї України, вбачатиме в особистій творчій самореалізації найвищий сенс життя.

I. ВИХОВАННЯ – ХХІ: духовна творчість та патріотичне мислення Основні напрями реалізації:

- ноосферна свідомість особистості як "духовний вияв людини" (В.І. Вернадський);
- розвиток людини як її "підіймання" шляхом визнання нею вищих та загальнолюдських цінностей, істини, віри, добра та краси – складових людського духу;
- відкриття особистістю людського буття через сенсо-життєві цінності;
- наповнення духовним змістом всіх сфер життєдіяльності;
- індивідуально-особистісне залучення до духовно-практичної діяльності та духовно-творчості;
- духовність як підґрунтя світорозуміння, світосприйняття та світовідчуття людини;
- миротворчість як стратегія поведінки військовослужбовця;
- пріоритетність превентивної дипломатії, профілактика екстремізму;
- відкритість полікультурному, поліетнічному та полірелігійному оточенню при розвинутій національній самосвідомості;
- виховання толерантності, формування толерантної свідомості і профілактика деструктивних процесів у суспільстві;
- визнання та особисте прийняття прав людини та правових її обов'язків;
- усвідомлення особистої відповідальності за долю всього людства.

II. ВИХОВАННЯ – ХХІ: культуро-творчість та милосердне мислення Основні напрями реалізації:

- діяльнісний підхід у сфері культуро-просвітницького процесу;
- активна соціокультурна творчість;
- посилення культурологічної спрямованості освіти;
- усвідомлення особистістю залежності соціального прогресу суспільства від результатів власної культуро-творчої діяльності, яка є корисною "для себе і для своєї братії" (Г. Сковорода);
- створення гуманної атмосфери в суспільстві як умова виховання милосердя;
- ідея "філософії серця" як провідна у формуванні ставлення людини до світу;
- соціокультурна та соціальна компетенції, як практична реалізація милосердного мислення людини;

- сформованість позитивної емоційної сфери як домінантні ознаки особистості, яка здатна до культурного творення.

III. ВИХОВАННЯ – XXI: добро-творчість та екологічне мислення

Основні напрями реалізації:

- виховання екологічної чуттєвості та екологічної культури;
- тотальний характер екологічного мислення;
- формування ціннісних орієнтацій та життєвих ідеалів на засадах еколого-валеологічного світогляду;
- розуміння себе як частки навколишнього середовища;
- усвідомлення ролі особистих вчинків, наслідків власної військово-професійної діяльності, образ життя як фактора взаємодії та взаємовпливу з навколишнім світом;
- забезпечення потреби здорового образу життя;
- впровадження виховних еколого-оздоровчих технологій у всі сфери життєдіяльності військовослужбовця;
- визнання особистістю відповідальності за стан навколишнього середовища перед прийдешніми поколіннями;
- набуття теоретичних знань та військово-професійних навичок щодо профілактики шкідливих звичок та запобігань захворюванням.

Педагогіка завжди була спрямована в майбутнє. Це не означає, що питома вага минулого і сьогодення, які вона враховувала і обслуговувала, була значно меншою, ніж прийдешнього. Ні, це залежало від багатьох факторів, передусім, від пріоритетів суспільства, вимог керівництва держави, військового керівництва, але майбутнє, як світоч, притягувало погляди всіх суб'єктів освітнього процесу.

Сьогодення ж, як ніколи раніше, спрямоване на те, що буде, бо всьому загалу вже зрозуміло, що це "буде" визначатиметься не технологіями, а типами свідомості і стилями життя людини.

За такого підходу до майбутнього все більшої значущості набуває сутність уявлень про майбутнє та його образ, який формується у військової людини.

Військовослужбовець сприймає час як низку різноманітних змін, які фіксує завдяки тим відмінностям, що характеризують ці зміни. Уявлення про час відбиваються на стані свідомості, визначають поведінку і загалом впливають на розвиток суспільства. Інакше кажучи, залежно від того як людина сприймає минуле, сьогодення і майбутнє, можна прогнозувати вибір - вибір у військово-професійній діяльності, життєдіяльності та очікувати певні соціальні процеси.

Проте в педагогічній літературі проблеми впливу змісту уявлень про час на ефективність навчання залишаються малодослідженими.

Водночас в останні роки збільшується кількість досліджень з цієї проблеми як в загальнолюдській так і військовій сфері соціології, культурології, філософії і психології. Для багатьох учених стало звичним при дослідженні проблем світогляду, свідомості, мотивації діяльності звертати увагу на уявлення людини про час. Так, в соціально-філософській і психологічній літературі наявне посилення на вагомість сутності уявлень про майбутнє для усвідомлення цінностей сьогоденної життєдіяльності людини (Жак ле Гофф, К. Ясперс, Й Хейдінга та ін.). Аналіз наукових і філософських праць з проблеми обумовленості стану свідомості ставленням людини до часу (життєва перспектива, проект життєдіяльності) показує, що передбачуване майбутнє забезпечує людині ідентифікації (Л. Юнін, В. Ядов). Якщо ж за певних умов людина за короткий проміжок часу втрачає звичний життєвий простір і залишається без "тепер і зараз", у неї немає можливості повернутися в минуле і тим самим вона втрачає всі підстави для позитивного образу майбутнього. Замість "самоактуалізації" ситуація породжує "звірячий інстинкт" самоврятування (О. Донченко, А. Овчаров).

Отже, невпевненість у майбутньому не лише визначає поведінку людини, але впливає і на розвиток суспільства. Залежно від того, як песимістично чи оптимістично уявляє

майбутнє людина, сприймається реальна дійсність. К. Ясперс наголошує, що бачення теперішнього обумовлено сприйняттям минулого і прогнозуванням майбутнього. Уявлення про майбутнє впливає і на сприйняття теперішнього, і на сприйняття минулого. Про те, що конкретні соціальні процеси надають пріоритетності майбутньому, зазначає і А. Давидов [1].

Характерним для епохи кризи є те, що нестабільність і хаос призводять до існування людини лише сьогоднішнім, коли проблеми майбутнього не обходять і не переймають її, а перспективна мета зникає як зайва і не потрібна. Це - так зване явище "презентизму", що є результатом песимістичного ставлення до життєвих перспектив та негативної оцінки минулого і майбутнього, яку дають їм через певне ставлення до сьогоднішнього (Е. Тарковська, І. Попова). Кризові ситуації в суспільстві впливають і на сприйняття минулого, його нової інтерпретації (П. Бергер, Т. Лукман, А. Гуревич), здебільшого - оптимістичної. Проблему соціального занепокоєння населення в кризовому суспільстві дослідив В. Тихонович. Так, на запитання: "Що, на Вашу думку, об'єднує людей у нашому суспільстві?" (1997), позиції, що пов'язуються з майбутнім, посідають 2...3...4 місця в загальному переліку чинників із 13 найменувань. Образ майбутнього залишив за собою і незадоволення владою (5 місце), і родинні та подружні почуття (6), релігію (7), політичні погляди (12), рівень військово-професійних домагань (13). Попереду тільки труднощі життя (1) та поруч - відчуття втрати нормального життя (3/4) [2]. На наш погляд, це є підтвердженням того, що людина навіть у часи суспільної невизначеності пов'язує своє існування з майбутнім, не випускає з поля зору часові орієнтири.

Зміст уявлень про майбутнє в нашому суспільстві обумовлений багатьма факторами. Комплекс передумов, на які посилаються дослідники цієї проблеми, дістав назву атрибуту "нашого часу". Ними, атрибутами "нашого часу", є нечувана швидкість оновлення інформації, напружений соціальний ритм. Все це призводить до того, що "зміна життя на краще" відбувається стандартом, а не інноваціями. Н. Костенко, С.Макеєв пов'язують нове сприйняття людиною "нашого часу" з "медіа-парадоксами": реклама інтерпретує минуле як недосконале і невірне, такого, що терміново потребує змін. При цьому на майбутнє не залишається ніяких очікувань; водночас традицію тлумачать так, як зручніше для рекламодавців, а перспектива проектується на теперішній час. Те, що рекламується, виступає як довершений стандарт, що не буде потребувати удосконалення в майбутньому [3].

Все це породжує певні проблеми. Такі психологічні характеристики, як невпевненість у майбутньому, страх, постійна пригніченість, соціальний песимізм тощо в останній час наводяться в багатьох соціологічних дослідженнях (Є. Головаха, І. Паніна, Є. Басов). Зрозуміло, що вихователя молоді повинні зацікавити образи майбутнього, що формуються у вихованців, оскільки саме такий образ і обумовить їх життєдіяльність. Недарма дослідниками неодноразово наголошувалось на тому, що оптимістична чи песимістична оцінка образу майбутнього характеризує стан свідомості людини та поведінкові реакції [4]. Л. Кесельман, М. Мацкевич вивчали проблему індивідуального економічного оптимізму (песимізму) в суспільстві, що трансформується. При цьому вони підкреслюють, що очікуване майбутнє як уявлення про індивідуальну перспективу може навіть слугувати індикатором індивідуального песимізму чи оптимізму [5]. При цьому впевненість чи її протилежність людина пов'язує не стільки з планетарними кризами і глобальними катаклізмами, скільки з такими соціальними процесами, як безробіття, падіння життєвого рівня, американізація, відсутність колективістських почуттів, загальна криміналізація, і, зверніть увагу, саме ці аспекти більш за все стосуються молоді, студентської зокрема.

Розглянемо ще один, як на нас, дуже важливий аспект проблеми. У дослідженнях І.Попової зроблено висновок про кореляцію упевненості (невпевненості) з активністю (пасивністю): найбільш невпевнені в майбутньому ті, хто ні до чого не вдається і не проявляють активності задля зміцнення і поліпшення свого становища. їх пасивність проектується на інших людей. Упевненість (невпевненість) у майбутньому впливає на ставлення до суїциду та рівень виправдання такої дії. Так, найвищий індекс упевненості виявлено в тих, хто не є прихильником такої дії і навпаки. Зроблено висновок, що

впевненість у майбутньому виступає одним із найбільш важливих компонентів цілісного активістського світосприйняття, а невпевненість набуває глобального характеру, охоплює різні соціальні групи [4].

Недооцінка образу майбутнього, що сьогодні склався у курсантської та студентської молоді у ВВНЗ, тягне за собою негативні наслідки. Наголосимо на недоліках у виховній роботі, що ще більше ускладнюють цей процес.

Організаційно-методичні недоліки пов'язані з тим, що у вищих військових навчальних закладах відсутні єдині вимоги до результативності виховної роботи; чітко не сформульовано об'єктивні критерії і показники, за якими визначають ефективність педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників усіх рангів, інколи якість виховної роботи пов'язується з другорядними, малозначущими показниками. Зміст уявлень про майбутнє взагалі не береться до уваги.

Наголосимо і на психологічну невідповідність науково-педагогічних працівників до роботи за нових умов і сприйняття нових образів ВВНЗ, викладачів і студентів, які вимагають нового педагогічного мислення, творчої переорієнтації, постійного підвищення професійної компетенції, відкритості досвіду іншим. При цьому не абияке значення для виховання має зміст уявлень про майбутнє і вихователя.

Залишається слабким науково-методичне забезпечення діяльності вихователя курсантської та студентської молоді. Повільно впроваджуються у виховну роботу активні та інтерактивні методи, стратегія навчання не спрямована на обговорення соціальних проблем в аудиторії.

Визначені недоліки характеризують сучасний стан не лише вищої освіти, а в цілому всієї системи безперервної освіти. Це позначається на рівні готовності науково-педагогічних працівників до професійної діяльності за нових умов. Сьогодні цей рівень не відповідає потребам часу і тому не може задовольнити.

Все вищезазначене висуває конкретні завдання, а саме: поліпшення організаційно-методичної роботи потребує обов'язкового впровадження таких заходів як вивчення і обговорення в навчальних закладах нових документів із виховної роботи та їх урахування при плануванні навчально-виховного процесу; доведення до кожного науково-педагогічного працівника конкретних критеріїв і показників, за якими визначається результативність виховної роботи.

Сфера виховних проблем повинна включити забезпечення здорового образу життя, впровадження виховних еколого-оздоровчих технологій у всі сфери життєдіяльності вихованців, оволодіння технологіями самоуправління, а також валеологічне забезпечення освітнього процесу.

Оцінювання ефективності виховної роботи може передбачати такі критерії:

- рівень дотримання молоддю валеологічних вимог у повсякденній життєдіяльності та рівень сформованості у студентів готовності до протидії асоціальним проявам;
- рівень оволодіння студентами практичними прийомами поведінки в різних життєвих ситуаціях на основі принципів особистості безпеки, моральності, екологічності і загальної культури (Я. Плінер, В. Бухвалов);
- рівень дозвіллевої культури курсантської та студентської молоді;
- рівень організації курсантів (студентів) до самовиховання;
- рівень соціальної активності курсантів (студентів) та рівень розвитку самоврядування в військовому колективі;
- рівень сформованості соціокультурного середовища в закладі освіти та рівень позитивної корекції виховного середовища в сім'ях і за місцем переважного спілкування.

Вирішити основні завдання, на нашу думку, зможе цілеспрямована підготовка виховних кадрів до трансформації загальнолюдської, військово-професійної потреби в новому образі майбутнього в індивідуальну потребу кожного курсанта (студента). У соціально-психологічному аспекті це означає формування особистості зі сформованим адекватним загальнолюдським цінностям образом майбутнього, що характеризується

рефлексивно-особистісним розвитком, прагненням самоудосконалення, ціннісним ставленням до вибору стратегії військово-професійної діяльності, яка розглядається як засіб підсилення можливостей особистості. Ці завдання є не тільки нагальною потребою для сьогоdnішнього покоління вихованців, але й усвідомленою необхідністю для прийдешніх поколінь. Нове мислення повинно стати не тільки надбанням одиничної свідомості.

Висновки. Військовослужбовець, як і будь який громадянин, існує в середовищі, що є загрозою власне існуванню, і яке є породженням діяльності самої ж людини. Саме тому зміст уявлень про майбутнє все більше набуває негативного відтінку. Такий стан речей не може не викликати занепокоєння, тим більше, коли мова йде про курсантську (студентську) молодь. Формування позитивного ставлення до військово-професійного майбутнього повинно бути визначено стратегічною метою виховання. Його складовими і повинні стати вище зазначені духовнотворчість і планетарне мислення, культуротворчість і милосердне мислення, добротворчість та військово-патріотичне мислення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Давыдов А. Модель социального времени // Социологические исследования. – 1998. - №4. - С. 98-101.
2. Тихонович В. Проблема соціальної солідарності в кризовому суспільстві // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – №2. – С.54-69.
3. Костенко Н. Парадигми та фактичності нових мас-медіа // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. - № 1-2. – С. 138-150.
4. Попова І. Буденна свідомість у перехідному суспільстві: симптоми кризи // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. - №1. – С. 5-21.
5. Кесельман Л., Мацкевич М. Індивідуальний оптимізм, песимізм у сучасній російській трансформації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 1-2. – С164-175.

Рецензент: к.т.н., доц. Пампуха І.В., Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

к.психол.н. Колесник О.Л., Лалетин С.П.

ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА КАК СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ЦЕЛЬ ВОСПИТАНИЯ БУДУЩЕГО ОБРАЗА КУРСАНТОВ (СТУДЕНТОВ) ВЫСШИХ ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье рассмотрены некоторые аспекты проблемы современного состояния учебно - воспитательного процесса как стратегическая цель воспитания будущего образа курсантов (студентов) высших военных учебных заведений. Также , в статье приведен анализ образа будущего у курсантов (студентов) высших военных учебных заведений, который необходим для осуществления будущим офицером профессиональной деятельности Вооруженных Сил Украины. Отражено формирование положительного отношения к военно - профессионального будущего определенной стратегической целью воспитания.

Ключевые слова: воспитание, будущий образ, воспитательная работа, стратегическая цель, высшей военное учебное заведение.

A. Kolesnik, S. Laletin

PROBLEM OF THE CURRENT STATUS EDUCATIONAL PROCESS AS A STRATEGIC GOAL EDUCATION FUTURE IMAGE OF CADETS (STUDENTS) HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article deals with some aspects of the current state of the educational process as a strategic goal of education 's future image cadets (students) higher military educational institutions. Also , the article provides an analysis of the image of the future cadets (students) higher military educational institutions, which is necessary for future professional officer of the Armed Forces of Ukraine. Displaying creating a positive attitude towards the military and professional future defined strategic goal of education.

Keywords: education , future image , educational work , the strategic objective , higher military educational institutions.